

*Камні О. Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Мукачівський державний університет*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИПИНЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗІ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Анотація. У статті досліджуються правові аспекти припинення суб'єктів господарської діяльності зі спільного інвестування, зокрема аналізуються підстави та особливості припинення інститутів спільного інвестування – пайових та корпоративних фондів. На основі проведеного аналізу пропонуються шляхи вдосконалення правового регулювання припинення інститутів спільного інвестування.

Ключові слова: інститути спільного інвестування, корпоративні фонди, пайові фонди, припинення, ліквідація.

Постановка проблеми. Нагальною потребою сучасної практики господарювання у сфері господарської діяльності зі спільного інвестування (далі – ГДСІ) є вирішення питань, пов'язаних з припиненням суб'єктів такої діяльності. Незважаючи на набуття чинності з 1 січня 2014 року нового Закону України «Про інститути спільного інвестування» (далі – Закон «Про ІС»), у правовому регулюванні припинення корпоративних та пайових фондів спостерігаються певні недоліки, які вимагають свого вирішення.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних питань. Проблемам правового регулювання ГДСІ присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених-юристів та економістів, а саме: О.О. Ашуркова, С.О. Бірюка, Є.В. Боброва, В.М. Бутузова, О.М. Вінник, О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Ю.М. Жорнокуя, В.В. Кудрявцева, В.В. Лаптева, В.К. Мамотова, М.В. Машенко, Д.А. Леонова, А.А. Пересади, О.П. Подцерковного, В.В. Поєдинок, В.Ю. Полатая, В.В. Резнікової, В.С. Щербини, О.М. Юлдашева та ін.

Разом з тим, проблеми правового регулювання припинення суб'єктів ГДСІ до цього часу не отримали чіткого відображення як на рівні нормативно-правових актів, так і на рівні юридичних доктрин, що, відповідно, призвело до наявності дискусій та неоднозначного трактування чинних норм законодавства, а також їх застосування на практиці. Аналіз чинного законодавства та практика його правозастосування доводить необхідність більш чіткого законодавчого регулювання питання щодо припинення суб'єктів ГДСІ.

Метою даної статті є виявлення проблемних аспектів припинення суб'єктів ГДСІ – пайових і корпоративних фондів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі ст. 59 ГК України припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації – за

рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених законами – за рішенням суду. Основна відмінність між ліквідацією та реорганізацією як правовими формами припинення господарської діяльності полягає в тому, що в першому випадку має місце остаточне припинення діяльності суб'єкта господарювання, а у другому – припинення його функціонування в конкретній організаційно-правовій формі із заміною на нову. В обох випадках суб'єкт господарської діяльності, що припиняється, більше не існуватиме. Однак відносно суб'єктів господарської діяльності зі спільного інвестування, зокрема інститутів спільного інвестування (далі – ІСІ), чинним законодавством передбачено єдину правову форму припинення – ліквідацію. Так, згідно із ч. 1 ст. 39 та ч. 1 ст. 46 Закону України «Про інститути спільного інвестування», корпоративний та пайовий фонди припиняються виключно шляхом ліквідації [1].

Важливе теоретичне та практичне значення при дослідженні правових аспектів припинення суб'єктів ГДСІ має проблема відмежування поняття «припинення суб'єктів господарської діяльності зі спільного інвестування» від суміжних понять. У зв'язку з цим одним із дискусійних питань в галузі науки господарського права, а також практики застосування господарського законодавства є питання співвідношення поняття «припинення господарської діяльності зі спільного інвестування» з поняттям «припинення суб'єктів господарської діяльності зі спільного інвестування».

У науковій літературі єдності з приводу розмежування понять «припинення господарської діяльності» і «припинення суб'єктів господарської діяльності» немає.

Так, О.М. Зубатенко вважає, що припинення діяльності суб'єкта господарювання призводить до закінчення його існування і, як наслідок, позбавляє права здійснювати будь-яку діяльність, у тому числі і господарську; припинення юридичної особи слід розглядати як похідне явище від припинення діяльності суб'єкта господарювання, адже перше автоматично викликає друге [2, с. 7]. Не можемо погодитись з цією тезою, оскільки припинення ГДСІ корпоративного фонду, наприклад, у зв'язку із зупиненням обігу його акцій, не викликає автоматично припинення корпоративного фонду як суб'єкта господарювання і суб'єкта права.

Ми поділяємо точку зору тих вчених, які звертають увагу на необхідність розмежування понять «припинення діяльності суб'єктів господарювання» та «припинення суб'єктів господарювання» (підприємств, юридичних осіб) [3, с. 44; 4, с. 135].

Слушною вважаємо думку П.О. Повара, згідно з якою слід розрізняти припинення фактичної господарської діяльності (в т. ч. і ГДСІ), з одного боку, та втрату суб'єктом господарської правосуб'єктності, складовою частиною якої є право на здійснення господарської діяльності (зокрема, ГДСІ) – з іншого [4, с. 137].

Моментом припинення існування корпоративного фонду або компанії з управління активами (далі – КУА) як суб'єктів права є дата внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців запису про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи (ч. 2 ст. 104 ЦК України; ч. 2 ст. 33, ч. 8 ст. 36 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»). При цьому момент втрати суб'єктом виключної господарської правосуб'єктності, необхідної для здійснення ГДСІ, може не збігатися у часі з моментом припинення його існування як суб'єкта права. Так, згідно з п. 10 розділу I Положення про порядок припинення корпоративного інвестиційного фонду, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19.11.2013 р., корпоративний фонд вважається таким, що ліквідований як інститут спільного інвестування з дати виключення відомостей про фонд з Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування [5]. Тобто моментом втрати корпоративним фондом статусу суб'єкта ГДСІ є дата вилучення його із Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування (далі – ЄДРІСІ), а не дата внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців про припинення юридичної особи.

Аналіз законодавства та узагальнення результатів наукових досліджень дозволяє зазначити, що поняття «припинення суб'єкта господарської діяльності зі спільного інвестування» та «припинення господарської діяльності зі спільного інвестування» не є тотожними.

Припинення ГДСІ може відбуватися не тільки у зв'язку з ліквідацією відповідного суб'єкта, що здійснює таку діяльність. Так, ГДСІ може припинитись також у таких випадках:

– прийняття органами управління корпоративного фонду рішення про відмову від ГДСІ і внесення відповідних змін до статуту фонду, що матиме наслідком виключення корпоративного фонду із ЄДРІСІ і втрату статусу суб'єкта ГДСІ, але не статусу суб'єкта господарювання;

– анулювання Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку (далі – НКЦПФР) виданої КУА ліцензії на провадження діяльності з управління активами ІСІ. Підставами для анулювання ліцензії (копії ліцензії) на провадження діяльності з управління активами ІСІ, згідно з п. 2 розділу X Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), можуть бути: заява КУА про анулювання ліцензії; рішення про скасування державної реєстрації КУА як суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи); акт про повторне порушення КУА цих Ліцензійних умов; акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих КУА для одержання ліцензії (копії ліцензії); акт про встановлення факту передачі ліцензії (копії ліцензії) іншій юридичній особі (крім випадків приєднання чи злиття з іншим ліцензіатом); акт про від-

мову ліцензіата від проведення перевірки органом ліцензування; акт про відсутність КУА за місцезнаходженням; непроведення КУА діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами) протягом двох років; подання органів Антимонопольного комітету України про порушення КУА вимог законодавства про захист економічної конкуренції; неодноразового або грубого порушення законодавства з питань діяльності з управління активами інститутів спільного інвестування, що заподіяло шкоду інвесторам, якщо ця шкода доведена судом; невідновлення протягом строку, встановленого цими Ліцензійними умовами, статусу члена саморегульованої організації та/або об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів; провадження компанією з управління активами іншої професійної діяльності, ніж діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами), крім випадків, передбачених пунктом 15 розділу I цих Ліцензійних умов [6];

– прийняття КУА рішення про відмову від діяльності з управління активами створеного нею пайового фонду. Припинення ГДСІ КУА, яка провадилась в інтересах і за рахунок учасників такого фонду, що супроводжується заміною КУА;

– ліквідації пайового фонду, активами якого управляє КУА.

ГДСІ КУА припиняється з моменту прийняття рішення про ліквідацію пайового фонду. Пайовий фонд ліквідується за рішенням уповноваженого органу КУА у разі закінчення строку, на який він був створений. Рішення про ліквідацію такого фонду повинно бути прийнято протягом одного місяця з дня закінчення строку діяльності фонду. Ліквідація строкового пайового фонду до закінчення строку, встановленого регламентом фонду, є можливою за умови згоди всіх учасників такого фонду [1].

Пайовий фонд ліквідується також і за рішенням НКЦПФР у разі: винесення НКЦПФР рішення про неможливість заміни КУА; анулювання ліцензії, виданої зберігачу активів пайового фонду на провадження депозитарної діяльності зберігача цінних паперів, та не укладення КУА протягом 30 робочих днів договору з іншим зберігачем активів пайового фонду; закінчення строку, на який був створений закритий пайовий фонд. Процедура ліквідації пайового фонду визначається нормами Закону «Про ІСІ» та Положення про порядок припинення пайового інвестиційного фонду, затвердженого рішенням НКЦПФР від 19.11.2013 р. № 2605. Пайовий фонд вважається ліквідованим як ІСІ після виключення відомостей про нього з ЄДРІСІ [8].

Особливістю припинення ГДСІ з вищезазначених підстав є те, що фактичне припинення такої діяльності не призводить до припинення існування корпоративного фонду та КУА як суб'єктів права.

Характер здійснюваної ГДСІ та спеціальний статус суб'єктів, які здійснюють таку діяльність, обумовив встановлення законодавцем певних особливостей порядку припинення таких суб'єктів, зокрема корпоративного фонду.

Правові та організаційні основи припинення корпоративного фонду визначаються Законом «Про ІСІ».

Так, згідно з п. 1 ч. 2 ст. 39 Закону «Про ІСІ» корпоративний фонд ліквідується, якщо внаслідок викупу акцій

фонду вартість його активів стала меншою, ніж встановлений цим Законом мінімальний розмір статутного капіталу корпоративного фонду [1]. Згідно з ч. 1 ст. 13 Закону «Про ІСІ» мінімальний розмір статутного капіталу корпоративного фонду становить 1250 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановленому законом на день реєстрації фонду як юридичної особи. Тобто, якщо при викупі акцій корпоративного фонду вартість активів фонду стає меншою, ніж 1250 мінімальних заробітних плат, загальні збори учасників корпоративного фонду повинні прийняти рішення про ліквідацію. Разом з тим, якщо до прийняття рішення про ліквідацію внаслідок продажу акцій корпоративного фонду або за результатами ГДСІ вартість активів фонду буде відповідати вимогам законодавства, то корпоративний фонд може продовжувати ГДСІ.

Корпоративний фонд закритого типу, який згідно із абз. 3 ч. 2 ст. 7 Закону «Про ІСІ» може бути лише строковим, припиняється як суб'єкт права шляхом ліквідації, якщо закінчився строк діяльності фонду. Якщо протягом одного місяця з дня закінчення строку діяльності такого фонду, на який він був створений, загальними зборами учасників корпоративного фонду не прийнято рішення про ліквідацію, ліквідація такого фонду здійснюється за рішенням наглядової ради. Разом з тим, законодавством передбачена можливість уникнення ліквідації корпоративного фонду у зв'язку з закінченням строку діяльності шляхом подовження терміну діяльності. Так, згідно із абз. 4 ч. 2 ст. 7 Закону «Про ІСІ» строк діяльності строкового корпоративного фонду може бути продовжено за рішенням загальних зборів учасників фонду. У разі подовження строку діяльності строкового інституту спільного інвестування обов'язково здійснюється викуп цінних паперів такого інституту в його учасників, які протягом трьох місяців з дня прийняття зазначеного рішення подали письмову заяву про викуп у них цінних паперів, а в учасника корпоративного інвестиційного фонду – також за умови, що цей учасник не голосував за прийняття відповідного рішення. Такий викуп здійснюється за розрахунковою вартістю станом на день прийняття рішення про подовження строку діяльності строкового інституту спільного інвестування, а кількість цінних паперів, які викупаються в учасника, не може перевищувати кількості цінних паперів, власником яких він був на день прийняття зазначеного рішення. Порядок обов'язкового викупу цінних паперів інституту спільного інвестування встановлюється НКЦПФР. Строк, на який продовжується діяльність строкового інституту спільного інвестування, не може перевищувати строку діяльності такого інституту спільного інвестування, передбаченого його регламентом на день реєстрації цього регламенту. Кількість рішень про подовження строку діяльності строкового інституту спільного інвестування не обмежується [1].

Встановлення законодавцем в якості підстави ліквідації строкового корпоративного фонду закінчення строку, на який він був створений, не виключає можливості ліквідації фонду і до закінчення зазначеного строку. Так, згідно із ч. 4 ст. 39 Закону «Про ІСІ» строковий корпоративний фонд може бути ліквідований і до закінчення строку, встановленого регламентом. Ліквідація корпоративного фонду у такому випадку можлива лише за умови згоди усіх його учасників.

Корпоративний фонд також ліквідується, якщо перспект емісії акцій корпоративного фонду, випущених з метою спільного інвестування, не зареєстровано протягом одного року з дня внесення відомостей про корпоративний фонд до ЄДРІСІ. Корпоративний фонд – суб'єкт господарювання, для якого діяльність із спільного інвестування є виключним видом господарської діяльності. Така діяльність здійснюється шляхом емісії цінних паперів ІСІ. Відтак, без здійснення корпоративним фондом випуску акцій з метою спільного інвестування, фонд не зможе здійснювати ГДСІ.

Процедура ліквідації корпоративного фонду та розрахунки з його учасниками при ліквідації, послідовність дій та організаційних заходів, які необхідно здійснити для підготовки та проведення ліквідації корпоративного фонду, визначаються нормами Закону «Про ІСІ», Положення про порядок припинення корпоративного інвестиційного фонду, затвердженого рішенням НКЦПФР від 19.11.2013 р. та інших нормативно-правових актів.

Важливо відмітити, що ч. 1 ст. 39 Закону «Про ІСІ» передбачено припинення корпоративного фонду виключно шляхом ліквідації. А згідно із ч. 3 ст. 8 цього ж нормативного акту встановлюється, що злиття, поділ, виділ, приєднання чи перетворення корпоративного фонду забороняється. Даною статтею також забороняється виділ з корпоративного фонду іншої юридичної особи та приєднання до корпоративного фонду іншої юридичної особи.

Таким чином, на відміну від раніше діючих норм Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», якими було передбачено припинення корпоративних інвестиційних фондів у формі ліквідації та реорганізації, припинення корпоративних фондів згідно з новим Законом України «Про інститути спільного інвестування» відбуватиметься виключно шляхом ліквідації.

Припинення інститутів спільного інвестування (корпоративного та пайового фонду) може бути добровільним або примусовим. При добровільному припиненні має місце заявне провадження, ініційоване вищим органом управління такого суб'єкта господарювання. При примусовому припиненні має місце втручальне провадження, ініційоване адміністративним органом (наприклад, НКЦПФР) або рішенням суду в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців». Документом, що підтверджує факт припинення суб'єкта підприємницької діяльності (і при добровільній, і при примусовій ліквідації), – це адміністративний акт, прийнятий державним реєстратором, виражений у формі запису про припинення, внесеного в Єдиний державний реєстр юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців України [8, с. 102].

ГДСІ корпоративного фонду чи компанії з управління активами може припинитися і до прийняття рішення про припинення. У таких випадках припинення ГДСІ може бути причиною, наприклад, для прийняття рішення про добровільну ліквідацію. Таким чином, припинення ГДСІ може бути не лише наслідком прийняття рішення про припинення, а й підставою для прийняття такого рішення.

Підтримуємо позицію тих науковців, які вважають, що прийняття рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання (в т. ч. і суб'єкта ГДСІ) має своїм наслідком

припинення господарської діяльності (якщо вона не була припинена раніше, до рішення), яка може наставати відразу або ж припинятися поступово. В останньому випадку, згідно із ч. 5 ст. 39 Закону «Про ІСІ», з моменту прийняття рішення про ліквідацію корпоративного фонду розміщеня та обіг акцій такого фонду забороняються.

З набранням чинності Закону «Про ІСІ» зазнав певних змін і порядок припинення ГДСІ компанії з управління активами, що здійснює управління активами пайового фонду. Згідно ч. 1 ст. 46 Закону «Про ІСІ» припинення пайового фонду відбуватиметься виключно шляхом ліквідації фонду.

Таким чином, з моменту набрання з 1 січня 2014 року чинності новим Законом України «Про інститути спільного інвестування» суб'єкти ГДСІ (пайові та корпоративні фонди) будуть позбавлені можливості акумулювати активи ІСІ шляхом реорганізації корпоративних чи пайових фондів через злиття та приєднання, внаслідок чого будуть обмежуватися їх можливості щодо участі у великих проєктах, у т. ч. й шляхом виходу на провідні фондові біржі.

Такий підхід законодавця щодо встановлення єдиного способу припинення корпоративних та пайових фондів (тільки шляхом ліквідації) суперечить загальноприйнятій у Європейському Союзі практиці. Зокрема, норми нового Закону України «Про інститути спільного інвестування», якими забороняється реорганізація пайових та корпоративних фондів, суперечать Директиві 2009/65/ЄС «Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються підприємств колективного інвестування в цінні папери, що підлягають обігу» (UCITS) від 13 липня 2009 року [9]. Цією Директивою чітко прописано механізм об'єднання активів шляхом транскордонного злиття фондів UCITS незалежно від їх організаційно-правової форми або створення залежних структур (master-feeder structures).

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що у правовому регулюванні припинення корпоративних та пайових фондів спостерігаються певні недоліки, які вимагають свого вирішення. У зв'язку з цим пропонуємо внести відповідні зміни до Закону України «Про інститути спільного інвестування», якими слід передбачити можливість реорганізації пайових і корпоративних фондів шляхом злиття та приєднання. З метою захисту інтересів інвесторів пропонується у даному законодавчому акті передбачити, що прийняття рішення про реорганізацію ІСІ шляхом злиття або приєднання допускається за умови згоди всіх учасників ІСІ.

Література:

1. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05.07.2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 103.
2. Зубатенко О.М. Припинення суб'єктів господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.

- 12.00.04 «Господарське право ; господарсько-процесуальне право» / О. М. Зубатенко. – Донецьк, 2008. – 20 с.
3. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : монографія / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
4. Повар П.О. Поняття ліквідації підприємства / П.О. Повар // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 1 (87) – С. 135–144.
5. Про затвердження Положення про порядок припинення корпоративного інвестиційного фонду : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19.11.2013 № 2606 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 1. – Ст. 13.
6. Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами) : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23 серпня 2013 р. № 1281 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 76. – Ст. 2835.
7. Про затвердження Положення про порядок припинення пайового інвестиційного фонду : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19.11.2013 № 2605 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 100. – Ст. 3677.
8. Галіцина Н. В. Припинення суб'єктів господарювання як адміністративна процедура / Н.В. Галіцина // Збірник наукових праць. Серія «Юридичні науки». – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2010. – № 4. – С. 98–102.
9. Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/65/ЄС «Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються підприємств колективного інвестування в цінні папери, що підлягають обігу» (UCITS) від 13 липня 2009 року // ОJ. 2009. L 302. P. 32–96.

Кампи О. Ю. Правовые аспекты прекращения субъектов хозяйственной деятельности по совместному инвестированию

Аннотация. В статье исследуются правовые аспекты прекращения субъектов хозяйственной деятельности по совместному инвестированию, анализируются основания и особенности прекращения институтов совместного инвестирования – паевых и корпоративных фондов. На основе проведенного анализа предлагаются пути совершенствования правового регулирования прекращения институтов совместного инвестирования.

Ключевые слова: институты совместного инвестирования, корпоративные фонды, паевые фонды, прекращение, ликвидация.

Kampi O. Legal aspects of termination of subjects of economic activities on joint investment

Summary. The legal aspects of ending of the agents of economic activity on joint investment have been investigated in the article, grounds and peculiarities of the ending of joint investment institutions – shares and corporation funds have been analyzed, in particular. The ways of improvement of the legal regulation of the ending of joint investment institutions have been proposed on the basis of the analysis.

Key words: institutions of general investment, corporate funds, share funds, ending, liquidation.